

Çağdaş ədəbi prosesi analiz edərək diqqətə alınması gərəkən istiqamətlərdən biri də qadın nəsridir. Ümumiyyətlə, bu barədə söhbət açılarkən "bədiiradıcılıqda kişi və qadın bölgüsü aparılmalıdırmi?" - sualı meydana çıxır. Bu məsələ artıq uzun illərdir - təxminən ötən əsrin 60-cı illərindən etibarən dünya ədəbiyyatşünaslığının diqqət mərkəzindədir və bir çoxları bu fikirdədir ki, söz sənətini milli mənsubiyyətə, yaşa görə ayırmaq olmadığı kimi, cinsə görə ayırmaq da doğru deyil. Amma bu arqumentlə sona kimi razılaşmaq olmur. Çünki reseptiv tənqidin aparıcı olduğu müasir ədəbiyyatda yazarın və oxucunun nəinki cinsi, milliyyəti və yaşı, hətta savad göstəriciləri və dünya-görüşü də nəzərə alınır. Odur ki, qadın yaradıcılığı, xüsusilə, qadın nəsi üçün xarakterik xüsusiyyətlərin mövcudluğu onu ayrıca müzakirə obyektinə çevirmək zərurətini meydana gətirir.

Dünya ölkələrinin təcrübələrinə nəzər salsaq, görürük ki, ABŞ, Qərbi Avropa ölkələri və Rusiyada bu mövzu olduqca geniş müzakirə obyektidir. Hətta bu ölkələrin bir çoxlarının ali məktəblərində mütləq qadın yaradıcılığı və ədəbi yaradıcılıqda gender problemləri üzrə kurslar keçirilir. Artıq uzun illərdir ki, dünya ədəbiyyatşünaslığında bizə ilk baxışda, bəlkə də, absurd təsiri bağışlayan "qadın yazısı", "qadın oxusu", "qadın tənqidi" kimi terminlər meydana gəlmişdir. Maraqlıdır ki, bizdə qadın yaradıcılığını ayrıca bir sahə kimi qəbul etməyənlər də "qadın yazar", "ədəbiyyatşünas xanım", "qadın tənqidçi" kimi adlarla müəllifin cinsini xüsusi vurğulaşdırmaq lazımlıdır.

Ötən əsrin ikinci yarısından, xüsusilə, 80-90-cı illərdən daha çox nəzərə çarpanmağa başlayan qadın nəsi müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında aktiv fəaliyyət dövrünə qədəm qoydu, çağdaş nəsrimizdə qadın yazarların sayı yeyli artıdı. Lakin keyfiyyət heç də hər zaman kəmiyyətə mütənətib deyil. Bununla belə, qadın yazarlarımız var, çoxluq təşkil edir və haqqında danışılacaq qədər yaxşı mətnlər də yazılır. Ancaq istər mətn analizləri, istərsə də ədəbi proses bütövlükdə dəyərləndirildiyi zaman qadın nəsi nədənsə ikinci planda qalır.

Qadın yaradıcılığının əsas özəlliyi mövzu seçimidir: onların ən çox özəlirini yazdığı söylənilir - qadının ailədə, cəmiyyətdə yeri, valideyn-övlad, ər-arvad münasibətləri, sevgi, tənhalıq və s. - dolayısı ilə yenə də qadın. Müsahibələrimdən birində Zaxar Prilepin deyir ki, qadın nəsi antologiyasını tərtib edərək yaxşı yazı bilən 14 qadın müəllifin əsərində kişi qəhrəmanın olmadığını fərqiyyəyə vardım, belə qənaətə gəldim ki, qadınların həyatından kişilər yoxa çıxıb. Maraqlıdır, eyni fikri bizim qadın yazarların yaradıcılığı ilə bağlı da demək olarmı?

Ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbiyyatında qadın yaradıcılığından bəhs edərək daha çox şeir və hekayə yazan müəlliflər ağla gəlir. Roman və povest müəllifləri tək-tək nəzərə çarpırsa da, dramaturgiya sahəsində qadın imzası yox dərəcəsinədir. Qadınlar daha çox kiçik formalara üstünlük verir, nəsrə yaradıcı eksperimentlər üçün hekayəni ən uyğun janr hesab edirlər.

Gənc yazar Sevinc Çilğın oxucularına daha çox seirlilərlə tanışsa da, hekayələr də yazır. Sevinc də digər qadın müəlliflər kimi, daha çox qadını yazır: onun qəhrəmanları, əsasən, gah illərlə həyat yoldaşı, ana olsa da, qadınlığı sezilməyən və bərdən-birə "kəşf edilən", gah ailədə mətbəx robotu funksiyasını yerinə yetirən və ən böyük dərdi gözləntiləri doğruldub ana olmaq olan, gah da sevdiiyi adamın varlığın-

dan hüzur və xoşbəxtlik duyan qadıdır.

Bəlkə də, cəmiyyətin basqısından, realıqda gender problemlərinin önəmli yer tutduğundan ki, qadın nəsrində "qadının yeri" məsələsi daim qabardılır, başqa sözlə, buna cinsi təəssübkeşlik də deyə bilərik. Çağdaş nəsrə bu sosial planda olduğu qədər həm də psixoloji planda əksini tapır. Sevinc Çilğının "Mələfə" hekayəsi bədiiradıcılıqdan kifayət qədər uğurlu alınmasa da, burada da mental dəyərlərin qurbanı olan qadın obrazı qabardılır. Qadına öz eqosunu təmin vasitəsi kimi baxan "namus keşikçiləri" nəinki onun hissələrini, psixoloji durumunu, hətta fiziki vəziyyətini belə nəzərə almırlar. Kor-koranə bu adət-ənənələrə tabe olan qadınsa nəinki etiraz etmək iqtidarında deyil, etiraz etməyi hətta ağına da gətirmir. Ö.F.Nemanzadənin təbirincə desək, "məzlum ən böyük zalımdır" və bu qadınların bədbəxtliyi susmasında, bəlkə də, öz bədbəxtliklərini anlamamasındadır. Sevinc hadisələrə, obrazlara münasibətini bildirmir, hadisə nəql olunur, yaşanırlar və bitir - hər şey oxucunun

Çağdaş nəsrə qadın imzası

Sevinc Çilğının hekayələri əsasında

ixtiyarına buraxılır: oxu, düşün və nəticə çıxar.

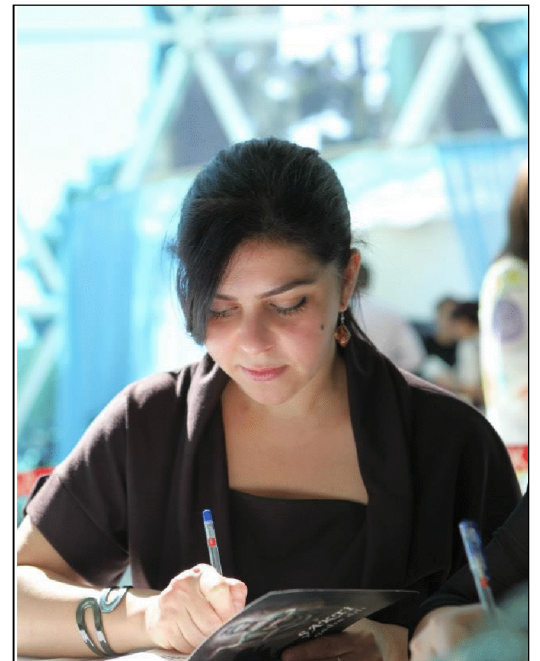
Onun nəsrində uzun-uzadı mətnlər, demək olar ki, yoxdur, əsasən, qısa hekayələr yazır - az sözlə, çox şey deməyə niyyətli. Lakin bəzi hekayələrində lakoniklik yeganə məziyyətdir. Sevdiiyi adamla ailə qurmaq arzusu ürəyində hələ də arzu olaraq qalan gənc qız şəhərin az qala bütün mağazalarında gəlinlik paltarlarını geyinib-soyunur, lakin "Nə vaxtdır toy?" sualı veriləndə utanır, köks ötürür, çünki "bil-mirəm"dan başqa cavabı yoxdur ("O sualı verməsəydilər"). Bu hekayə kimi, "Boş ev", "Mələfə", "Dəli" və s. bir neçə mətnin yazılma tarixinə görə müəyyən etmək olar ki, bunlar Sevincin ilk hekayələrindədir və burada təcrübəsizlik özünü göstərir.

Çağdaş nəsrimizdə ayrı-ayrı müəlliflərin yaradıcılığında feminizm əks olunsa da, onu bütövlükdə Azərbaycan qadın nəsi üçün xarakterik hesab etmək olmaz. Sevinc Çilğının nəsi radikal feminizmdən uzaqdır, bununla belə, qadının taleyi, qisməti, payına düşən acılar onu hər zaman düşündürür. Sevincin qəhrəmanları mentalitetin, kişi və qadın ayrı-seçkiliyinin qurbanlarına çevrilir, ölməyə, məhəniyə yarılar alır, zərbələrə dözməli olar - sadəcə qadın olduğu səbəbindən. Bununla belə, Sevincin hekayələrində həmişə kişi obrazı da var - o, əsərdə olmasa belə, təsəvvür olunan, arzu olunan kişilə qadın obrazını bir-birini tamamlayan tərəflər kimi görünür və belə də təsvir edir. Onun nəsrində daim arxalanılacaq, sevcək, özündən bir boy üstün görülmək bir kişiye ehtiyac duyan qadın obrazları ilə qarşılaşırıq. Bu qadın özlüyündə güclü, ağıllı, özünə güvənən olanda belə, sevdiiyi kişinin fiziki və daha çox məhəni gücü ilə hüzur tapmaq arzusunda. Bu baxımdan Sevincin qadınlarını tipik Azərbaycan qadını adlandırmadıq, çünki milliyyətdən, irqindən asılı olmadan, ümumiyyətlə, qadının təbiətində sevdiiyinə arxalanmaq, güvənmək arzusu var. Bu, yalnız radikal feminizmdə fərqlidir.

Qadın ədəbiyyatının məziyyətləri və çatışmazlıqlarından bəhs edərək etalon olaraq kişi yaradıcılığı götürülür, bədiiradıcılıqda qadın baxışını kişi nöqtəyi-nəzəri ilə müqayisə edirlər. Lakin diqqətə qənaət bir məqamdır ki, qadını bütün müəmması, sirri, arzusu, xəyalı ilə əsasən, məhz qadın nasirlər yazı, çözü bilir.

Sevinc Çilğın təkə qadını deyil, həm də Bakını yazır, paytaxt şəhərin köndlərini, köhnə məhəllələrini, yeni dövrün köhnə zamanda qalmış adamlarını, bir sözlə, bədiiradıcılığını ("Şağ", "Çərənçinin məktubları", "Yumurta") və dolayısı ilə yenə, həm də özünü yazır.

"Şağ" hekayəsində heç bir hadisə nəql olunmur, biz sadəcə Kübranın ara verməyən söhbətlərindən, Fatma xalının rəhmətlik oğlu Salehin divardakı şəklinə zillənərək gözlərinin dolmasından bu balaca köndin sakinlərinin nə cür həyat sürüb, necə başa vurduğunu öyrənirik. Qadın nəsi üçün qlobal katalizmləri, bəşəri problemləri əks etdirən so-

Mətanət VAHİD

olar ki, imtina edən və böyük bir yanlış girdabına yuvarlanmasına səbəb olan ata. Yeniyetmə oğlu Mahmud tərəfindən təcavüzə uğradığı üçün atası ondan üz döndərir, "ölkə qəbrimin üstünə də gəlməsin" deyir. Mahmudun bir dəfə məhv etdiyi övladına öldürücü zərbəni də atası vurur. Bədbəxtlik ondadır ki, ata mentalitet qayğısına düşüb valideynlik borcunu unudur, övladı üçün dedi-qodulara, söz-söhbətlərə sinə gərmək, cavab vermək, onu müdafiə etmək əvəzinə, ən doğru addımı ondan üz döndərməkdə görünür - "kişilik" borcunu yerinə yetirmək uğruna, atalıq hissini qurban verir. Yenə bir acı gerçək: toplum olaraq dəstəklənən mental dəyərlərin, adət-ənənələrin əksər hallarda insan həyatına, psixologiyasına təcavüz etdiyinin, yüzlərlə minlərlə insanı məhəni cəhətdən məhv etdiyinin şahidi olur.

Sevinc Çilğın bir qərblinin dilində yazılan "Şərq dəftəri" hekayəsi daim əcnəbi qonaqlar tərəfindən öyülməyə öyrəşdiyimizin əksinə olaraq, şəhərimizi, yeməklərimizi, musiqimizi sevmə bilməyən italyan xanımın gündəliyidir. İş gərəyincə illərlə Bakıda yaşayan Henrinin dalınca buraya gələn qadın sevdiiyi adamın tipik Azərbaycan kişisinə çevrilməyinə dözə bilmir, "Roma üçün Henri daha başqasıdır" - deyər, onun öz vətəninə dönməsini belə, arzu etmədən geri qayıdır.

Bütövlükdə müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında yazarların, xüsusilə də, gənc müəlliflərin mövzu, təhkiyə etibarilə kompleksləri qırdığını şahidi olur, bu xüsusiyyət, eyni zamanda, qadın nəsrinə də şamil oluna bilər. Sevinc Çilğın da hekayələrində bəzən yerində olan, bəzən isə olmayan epatajlı təsvir və ifadələrə rast gəlinir. Yəqin ki, bu, gənc müəllifin cürətli yazar təəsüratı yaratmaq istəyi ilə bağlıdır. Lakin müəllifin cürəti onun gerçəklərə münasibətdə tutduğu mövqeyində daha çox əks olunmalıdır, nəinki "çılpaq" sözlərində.

Yekun olaraq deyək ki, qadın nəsrinə hətta ümumi nəzər saldığımız, bir müəllifin nümunəsi əsasında yanaşdığımız zaman belə, ümidverici bir mənzərə yaranır. Belə görünür ki, Sevinc Çilğın simasında yaxşı bir nasir yetişir. Ümid edək ki, Dubravka Ugrešić, Elis Munro, Anna Qavald, Ameli Notomb, Lyudmila Ulitskaya, Elif Şafak və s. onlarla digər dünya şöhrətli yazar kimi, bizim də qadın yazarlarımızın sorağı nə vaxtsa ölkəmizin hüdudlarını aşmağa biləcəkdir.

sial motiv aparıcı deyil, onların cəmiyyətə, mühitə, zamana... münasibəti daha çox özünün fonunda meydana çıxır. Bu hekayədə böyük bir sosial bəla - "ağ ölüm"ün insanların həyatındakı faciəvi rolunun əksini görürük. Bu qısaca dialoq hər şeyi deyir:

- Haçan çıxmısan?
- Bir-iki saat olar.
- Əlini çiynimə qoydu:
- Özün necəsən e?
- ... - çiyinlərimi çəkdim.
- Arvad neynirdi?
- Salehin...
- Hə, o daha gülmez...
- ...
- Eşşi, həyatdu da... Hamımızın axırı odu da... Danış görə içəridə nə var-nə yox e..." (S.Çilğın. "Yumurta" 2015 s. 37)

Bu köndin sakinlərinin kişi qismi əksərən narkotik aludəçisi, avara, boş-bekar adamlardır, məqsədsiz, məramsız yaşayır və sanki bunu alın yazısı kimi qəbul edirlər. Bütün yaşadıqları bədbəxtliklərə rəğmə, bu bəla nəsilən-nəslə ötürülür və onlar heç nəyi dəyişməyə cəhd göstərmirlər.

Sevinc gerçəkləri bütün çılpaqlığıyla, qəddarca yazır. "Əhmədin oğlu ölü doğulmuşdu" - "Yumurta" hekayəsinin sonunda damarda qanı dondurduğunu gerçəklə qarşılaşmağa doğru yol alan oxucu toyuğun altına qoyulmaq üçün yığılmış yumurtaları sındırır başına çəkən, "Boş veer... Sabah yenə yumurtlayar" - deyən Əhmədin böyük bir faciə ilə üzlaşacağını gözləyir və budur: "Həyatın bir küncünə atılmış qoyun başları Allaha, Mədinənin soyuq və ifadəsiz baxışları isə tavana ilişib qalmışdı." Əhməd yumurtaları bir-bir sındırır içəndə səhər yuxudan durub hinə baş çəkən arvadı xoruzun kədərli-kədərli ona baxdığını görmüş, əvvəlcə heç nə anlamamışdı. Sonda isə eyni kədər, qat-qat bəterini Əhməd yaşayır.

"Adamlığın son gecəsi" hekayəsində qəddar kişi obrazı ilə qarşılaşırıq: bədbəxtliyə uğramış övladının yanında olmaq, onu dəstəkləmək əvəzinə, ondan, demək